

- За ред. В. Кравченка та Г. Грінченко. Харків: ТОВ «НТМТ», 2008. С. 59–76.
4. Ізмайлова К. В. Повсякденне життя шахтарських родин Донбасу у середині 1960-х – середині 1980-х рр.: автореф. дис... канд. іст. наук. Донецьк, 2012. 19 с.
 5. Інтерв'ю з Миколаєм Івановичем К., 1954 року народження, м. Красноармійськ, Донецька область. Запис: 21.06.2015 р.
 6. Інтерв'ю з Людмилою Олександрівною С., 1960 року народження, м. Красноармійськ, Донецька область. Запис: 09.07.2015 р.
 7. Інтерв'ю з Валентиною Василівною Л., 1959 року народження, м. Красноармійськ, Донецька область. Запис: 02.08.2015 р.
 8. Інтерв'ю з Єлизаветою Іванівною К., 1960 року народження, м. Київ. Запис: 15.05.2015 р.
 9. Інтерв'ю з Ніною Олександрівною С., 1960 року народження, м. Красноармійськ, Донецька область. Запис: 05.09.2015 р.
 10. Прохорова И. Музей запахов социализма излечил бы старшее поколение от ностальгии. URL: <http://rus2web.ru/speczmaterialyi/irina-prohorova-v-muzeone.html>
 11. Кузіна К. В., Лихолобова З. Г. Соціально-економічні процеси у монопрофільних шахтарських містах Донбасу (1950–1980-ті роки). Донецьк, 2010. 335 с.
 12. Мусієздов О. Про феноменологічний погляд на радянське. Україна модерна. URL: <http://uamoderna.com/blogy/oleksi-musiezdov/pro-fenomenologichni-pogliad-na-radianske>
 13. Пискунов М. К вопросу о советском «трудовом коллективе» и его конструировании. *Конструируя «советское»? Политическое сознание, повседневные практики, новые идентичности*. СПб: Изд-во Европейского университета в Санкт-Петербурге, 2014. С. 136–141.

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ДЕРЖАВНОЇ АРХІВНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ У СФЕРІ РЕСТИТУЦІЇ І ПОВЕРНЕННЯ АРХІВНОЇ УКРАЇНІКИ

Петрович Валентина

The article focuses on the activity of the State Archive Agency of Ukraine in the field of restitution and recovery of the archive ukrainika. It was established that one of the main tasks of the State Archive Agency of Ukraine is formation and active implementation of the state policy aimed at the revival of the national and historical memory, preservation and regain of the cultural assets of the Ukrainian people.

Key words: State Archive Agency of Ukraine, archive ukrainika, restitution, National Archive Fund, national and cultural memory.

Із здобуттям Україною незалежності постало питання про збереження, повернення та запобігання розкраданню національної історико-культурної спадщини, а також про об'єднання архівного багатства на території незалежної суверенної України. Особливої актуальності ця проблема набула із початком національного відродження, що включає в себе поглиблене усвідомлення самобутності української культури та особливостей історичного розвитку країни, проблеми збереження та розвитку національної культури, традицій, мови, відновлення історичної пам'яті, повернення забутих імен видатних українських діячів та утвердження національної свідомості та самосвідомості народу України.

Виходячи з особливостей історичного розвитку України, її архівна спадщина розпорошена та зберігається не тільки в архівосховищах на території нашої країни, а й за її межами. Саме тому одним із завдань молоді незалежної держави було формування й активне впровадження державної політики, спрямованої на відродження національної пам'яті, збереження та повернення культурного надбання українського народу.

1991 р. став відправною точкою відтворення, розробки та впровадження державних ініціатив у сфері повернення культурних цінностей. Одним із основних векторів реалізації державної політики України у сфері реституції та повернення архівної україніки як складової українського культурного багатства є діяльність Державної архівної служби України (Укрдержархів) – спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у сфері архівної справи та діловодства. Міжнародна діяльність Укрдержархіву та державних архівів спрямована на активізацію двостороннього співробітництва з архівними службами іноземних держав, пошук нових міжнародних контактів та встановлення зв'язків з українцями, які проживають за межами України. Це сприяє поповненню Національного архівного фонду документами, що належать до культурної спадщини української нації і перебувають на збереженні в архівосховищах іноземних держав.

Державна архівна служба України виступає головним відповідальним відомством щодо виконання зобов'язань за міжнародними договорами міжвідомчого характеру в архівній сфері. Розширенню міжнародного співробітництва сприяє підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Зокрема, Укрдержархів є учасником кількох міжнародних архівних програм: «Пам'ять Світу», що реалізується під егідою ЮНЕСКО і має на меті збереження найвизначніших культурних пам'яток людства; «Відновлення Пам'яті Польщі», що здійснюється Радою Європи і Міжнародною радою архівів з метою відновлення архівних зібрань Польщі, втрачених у період її

бездержавного існування (1772–1918 рр.); Спільна архівна спадщина країн та народів Центральної і Східної Європи; Реконструкція документальної спадщини та книжкових зібрань Радзивілів, у рамках якої створено інформаційно-пошукову систему (віртуальний архів) з вивчення спадщини Радзивілів тощо [11].

До вирішення проблеми забезпечення обліку та складання реєстрів архівної україніки, створення зведеної бази даних та умов інтелектуального доступу до неї, окрім Державної архівної служби України, упродовж останнього 20-ліття активно долучалися науковці Українського науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства, Інституту української археографії та джерелознавства НАН України ім. М. С. Грушевського, Інституту рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, а також співробітники Центральних державних архівів України.

За участі Інституту української археографії та джерелознавства НАН України ім. М. С. Грушевського та Інституту рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського була створена комплексна державна програма «Національна архівна інформаційна система (НАІС) «Архівна та рукописна Україніка» (1991–1996 рр.), що передбачала виявлення та облік архівної та рукописної україніки у світі, створення електронної бази даних та зведеного реєстру втраченої чи не віднайдені архівної україніки, поповнення Національного архівного фонду України копіями документів, які знаходяться за кордоном, а також публікація довідкової літератури стосовно україніки [9, 12–19]. З програмою «Національна архівна інформаційна система «Архівна та рукописна Україніка» були пов'язані проекти «Архівна та рукописна україніка»: Національна зведена система документальної інформації» та «Реєстр української рукописної книги», які згодом об'єднали під назвою «Книжкова та рукописна спадщина України: створення бібліографічного реєстру і системи збереження та загальнодоступності» [7, 5].

Розроблена концепція Національної архівної інформаційної системи містила положення, які визначали, що документальний архівний фонд як об'єкт НАІС комплектувався документами, що зберігаються в Україні, й усіма архівними матеріалами за її межами, що стосуються історії та культури України, а для продуктивного функціонування системи на державному рівні передбачалося впровадження єдиних галузевих нормативних стандартів [8, 327].

Результати розробки програми відображені в низці публікацій теоретико-методологічного, методичного, оглядового характеру, що складають фундамент подальшого розвитку Національної архівної інформаційної системи [5; 12; 13].

У грудні 2000 р. відкрився веб-сайт Державної архівної служби в мережі Інтернет, який став потужним інформаційним ресурсом для

ознайомлення як науковців, так і широкого кола користувачів з діяльністю українських архівів [14]. Одним з його розділів є «Архівна україніка», який складається з нормативних документів, переліку повернутих та переданих в Україну архівних колекцій, бібліографічної бази даних про матеріали щодо архівної україніки, оглядів зібрань архівної україніки в архівах інших країн. Найбільшу інформативну цінність має перелік архівних матеріалів, які були передані та поверненні в Україну з-за кордону. Він складається із зазначенням наступних характеристик: назва зібрання, його кількісні характеристики, рік передачі документів, країна, з якої передавались або повертались матеріали, а також установа, куди надходили на зберігання нові архіви. Підрозділ веб-сайту з науковими публікаціями про архівну україніку має важливе евристичне значення для дослідників, а також інформативно-довідковий характер для зацікавлених осіб [1].

У 2001 р. було прийняте рішенням Колегії Державного комітету архівів України «Про створення баз даних на зарубіжні документи історико-культурної спадщини України та документи іноземного походження з історії України», що мало надзвичайно важливе значення у формуванні НАФ [18]. Для пошуку, збирання, реєстрації та забезпечення збереженості зарубіжної архівної україніки 27 листопада 2002 р. Колегія Державного комітету архівів України прийняла рішення «Про підготовку основних засад міжвідомчої програми «Архівна спадщина української еміграції та діаспори ХХ ст.». Створення зазначеної міжвідомчої програми обумовлювалось наявністю за межами України цінного документального масиву, який утворився в результаті вивозу архівних документів представниками політичної еміграції, а також внаслідок діяльності української діаспори за кордоном. Метою цієї програми стало налагодження співробітництва з громадськими та науковими інституціями української діаспори, облік і впорядкування архівних колекцій та передача їх на зберігання в архівні установи України [17].

Наступним кроком, що мав активізувати роботу державних архівних установ у напрямі виявлення зарубіжної архівної україніки в різних країнах світу, стало рішення Колегії Державного комітету архівів України від 19 грудня 2006 р. «Про виявлення зарубіжної архівної Україніки державними архівними установами України». Для задоволення цієї ініціативи слід було виконати комплекс заходів, найважливішим з яких є завершити розробку концепції створення та діяльності Центрального державного архіву зарубіжної україніки як єдиного осередку надходження на зберігання архівних колекцій з-за кордону, зокрема від представників українських діаспор [16].

Створення у 2007 р. профільного Центрального державного архіву зарубіжної україніки стало надзвичайно важливою подією в історії

архівної справи в Україні. На архів державою було покладено місію поповнення Національного архівного фонду документами, що належать до культурної спадщини української нації та перебувають за кордоном, у тісній співпраці із закордонним українством [19].

Наступним етапом у поглибленні дослідження архівної україніки стала галузева програма «Архівна україніка» (2008 р.), метою якої була розробка наукових і організаційних засад створення комплексного реєстру архівної україніки, реєстру фондів (колекцій) культурної спадщини України, які знаходяться за кордоном, а також реєстру документів, переданих на законних підставах до державних архівів України. Важливим компонентом програми було також укладання повного переліку зарубіжних установ, які зберігають архівну україніку та створення умов доступу до комплексного реєстру архівної україніки [10, 33–35]. Того ж року були видані методичні рекомендації Українського науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства – «Експертиза цінності документів архівної україніки» [6, 1–23], а згодом, у 2009 р. опубліковано аналітичний огляд «Архівна україніка в Білорусі» [2], а в 2010 р. побачив світ довідник «Архівна україніка в Канаді» [3]. Про склад і зміст фондів федеральних архівів Російської Федерації, що містять документи, які стосуються історії України, подано відомості у реєстрі «Архівна україніка у федеральних архівах Росії: реєстр архівних фондів» [4]. Про фонди архівних установ США, що містять документи, які стосуються історії та культури України, української діаспори США, подано відомості у «Переліку фондів, що містять документи архівної україніки в США» [15].

Отже, завдяки наполегливій та цілеспрямованій праці науковців розробляються та впроваджуються програми та проекти, які сформуvalи теоретичну та методичну основу процесу виявлення та повернення архівної україніки, виокремлення її вивчення в окремий науковий напрям. Дослідження архівної україніки триває, а діяльність архіву зарубіжної україніки засвідчує нову віху розвитку архівної справи в Україні, окреслює сучасні пріоритети державної політики щодо архівної спадщини, яка є невід'ємною документальною частиною історії нашої країни.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Архівна україніка. URL: <http://www.archives.gov.ua/?page=18>.
2. Архівна україніка в Білорусі: аналітичний огляд. О. М. Коваль, М. Ю. Кулініч, А. А. Майстренко, І. В. Срібняк; Держкомархів України, УНДІАСД. Київ, 2009. 1068 с.
3. Архівна україніка в Канаді. Упоряд.: І. Матяш (керівник), Р. Романовський, М. Ковтун та ін. Держкомархів України, Укр. наук.-дослід. ін-т архів. справи та документознавства, Канад. ін-т укр. студій Альберт. ун-ту. Київ, 2010. 882 с.

4. Архівна україніка у федеральних архівах Росії: реєстр архівних фондів. Київ, 2013. 909 с.
5. Дубровіна Л. А. Основні положення концепції комп'ютеризації архівної справи в Україні. *Студії з архівної справи та документознавства*. 1998. Т. 3. С. 6–17.
6. Експертиза цінності документів архівної україніки з метою внесення до складу Національного архівного фонду: методичні рекомендації. Київ, 2008. 23 с.
7. Іваненко Б. В. Державна програма «Книжкова спадщина України: створення бібліографічного реєстру та системи збереження і загальнодоступності. *Національна архівна інформаційна система «архівна та рукописна україніка»*. Випуск I: *Інформатизація архівної справи в Україні: сучасний стан та перспективи: зб. наук, праць*. Київ, 1996. С. 5–11.
8. Кулініч М. Ю. Діяльність державної архівної служби України та наукових інституцій у сфері реституції і повернення архівної україніки. URL: http://istznu.org/dc/file.php?host_id=1&path=/page/issues/39/64.pdf.
9. Лозицький В. С. Національна архівна інформаційна система України і «Архівна та рукописна Україніка». *Національна архівна інформаційна система «Архівна та рукописна Україніка» і комп'ютеризація архівної справи в Україні: Зб. наук. праць*. Київ, 1996. Вип. 1 Інформатизація архівної справи в Україні: Сучасний стан та перспективи. С. 12–19.
10. Матяш І. Б. Галузева програма «Архівна україніка». *Студії з архівної справи та документознавства*. Київ, 2008. Т. 16. С. 33–35.
11. Міжнародні контакти та співробітництво URL: <http://www.archives.gov.ua/?page=18>
12. Національна архівна інформаційна система: структура даних (матеріали для обговорення). Головне архівне управління при Кабміні України, Національна академія наук України, Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського, Інститут рукопису, Інститут української археографії та джерелознавства. Київ, 1994. 46 с.
13. Національна архівна інформаційна система «Архівна та рукописна Україніка» і комп'ютеризація архівної справи в Україні. Київ, 1996. Вип. 1: Інформатизація архівної справи в Україні: сучасний стан та перспективи. 308 с.
14. Офіційний веб-портал Державної архівної служби України URL: <http://www.archives.gov.ua/>
15. Перелік фондів, що містять документи архівної україніки в США. Держ. архів. служба України, УНДІАСД. упоряд.: О. Волкотруб, І. Заболотна, М. Ковтун, Л. Ліствіна, Р. Романовський, А. Титаренко. Київ, 2013. 258 с.

16. Про виявлення зарубіжної архівної Україніки державними архівними установами України: Наказ Державної архівної служби України з оголошенням рішення колегії Держкомархіву України від 22 грудня 2006 р. № 168. URL: <http://www.archives.gov.ua/Law-base/SCAU/index.php?2006-168>.
17. Про підготовку основних засад міжвідомчої Програми «Архівна спадщина української еміграції та діаспори ХХ ст.»: Наказ Державного комітету архівів України з оголошенням рішення колегії Держкомархіву України від 27 листопада 2002 р. № 87. URL: <http://www.archives.gov.ua/Law-base/SCAU/index.php?2002-87>.
18. Про створення баз даних на зарубіжні документи історико-культурної спадщини України та документи іноземного походження з історії України: Наказ Державної архівної служби України від 23 січня 2001 р. № 4 з оголошенням рішення колегії Держкомархіву України від 17 січня 2001 р. URL: <http://www.archives.gov.ua/Law-base/SCAU/index.php?2001-4>.
19. Про утворення Центрального державного електронного архіву України та Центрального державного архіву зарубіжної україніки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 травня 2007 р. № 279-р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/ru/279-2007-%D1%80>.

Історична пам'ять на пострадянському просторі та в країнах Центральної Європи

КУЛЬТУРА ПАМ'ЯТІ В ПОТРАКТУВАННІ МИНУЛОГО: ДОСВІД НІМЕЧЧИНИ ТА ПОЛЬЩІ

Троян Сергій

The culture of memory is education in the spirit of respect for history, the social past, understanding of the tragic pages of history, the importance of preserving and maintaining «places of memory». According to the type of culture of memory, Germany belongs to states and societies with «short» memory, and Poland – with «long» memory. Historical politics of Germany and Poland are distinguished by different time horizons and different forming mechanisms. The extent to which professional historians are involved in solving problems of memory differs significantly (in Germany it is much higher than in Poland). The level of political correctness within the boundaries of German historical policy is higher than in the Polish one. But the history of